

В І Д Г У К

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента, заступника директора

з наукової роботи Сумського державного університету

Резніка Олега Миколайовича

на дисертацію Матяшовської Роксолани Юріївни

«Гарантії прав осіб дошкільного віку у глобалізаційному суспільстві»,

яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 35.052.002 у Національному університеті «Львівська політехніка»,

що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок з планами відповідних галузей наук

Актуальність проблеми наукового аналізу питань, що розкрито в дисертаційному дослідженні, зумовлена тим, що феномен глобалізації – найважливіша і найстародавніша проблема сучасності, об'єкт гострої боротьби ідей. Права людини є фундаментальним правовим інститутом та центральним елементом всієї правової системи, тому потребують постійного наукового аналізу. На сьогодні цей інститут характеризується постійним розвитком і трансформацією, особливо треба говорити про їх постійну зміну, що спричинено глобалізаційними чинниками. Відмінною характеристикою нової правової реальності є конвергенція, інтеграція, асиміляція, юридична взаємодія, що передбачає взаємопроникнення культур і принципів права, динамічний розвиток правових явищ. Тому інститут прав людини повинен демонструвати і формально-юридичну, і фактичну модифікацію в унісон з пов'язаними з ним соціально-правовими явищами. Складність такого процесу відображає боротьбу протилежностей, де, з одного боку, формується єдина світова спільнота, а з іншого – домінують опозиційні процеси, котрі спрямовані на визначення культурної ідентичності, правової автономності та породжують низку теоретично і практично важливих питань.

Правова глобалізація торкається всіх правових явищ та суб'єктів права, проте їхній вплив не є однаковий. Діти, будучи однією з найбільш

соціально вразливих груп населення, є особливо чутливими до змін у глобалізованому суспільстві, тому акцент дисертантки саме на цій групі суб'єктів права вважаємо науково доречним та виправданим. Також звертаємо увагу на масштабність проблеми, яку розглядає Р. Ю. Матяшовська, адже в роботі розкрито не тільки права дітей, а й сутність гарантій як забезпечувальної категорії державно-юридичного механізму. Аналіз гарантій прав дітей у сучасному суспільстві під впливом глобальних чинників має наукову потребу у світлі теоретичного і практичного спрямування новітньої юриспруденції. Тому вважаємо актуальною, своєчасною і цінною обрану проблематику, адже гарантування прав дітей є пріоритетним завданням міжнародної спільноти та розвитку національної держави.

Обрана тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженим постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. та, як задекларовано в дисертації (с. 19), виконана в межах наукового напрямку Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р., протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри, а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Найвагоміші наукові результати, що містяться в дисертації, та нові факти, одержані здобувачкою

Матяшовська Р. Ю. вперше цілісно і системно на рівні монографічного дослідження дослідила проблему гарантій прав осіб дошкільного віку.

Заслуговує особливого схвалення те, що авторка акцентувала увагу на окремій групі дітей, а саме молодшого віку, наголошуючи, що підходи до правового регулювання для різних вікових меж дітей повинні бути різні, тому потрібен аналіз окремих таких груп.

Робота відзначається комплексністю розгляду проблеми, оскільки в дисертації висвітлено не тільки загальнотеоретичні аспекти дослідження, а й розкрито низку положень, що характеризують міжгалузевий і загальноправовий підхід авторки, тож відповідає загальному напрямку 081 «Право».

Наукова новизна обраної проблематики сприяла тому, що здобувачці вдалося досягнути значних наукових результатів. Зокрема, позитивно вражає те, що задекларовані в роботі дев'ять положень подаються для оприлюднення вперше. Далі в дисертації всі вони досліджені та мотивовані, тож з такими твердженнями здобувачки можна сміло погодитися.

Авторка здійснила вагомий теоретико-правовий аналіз проблематики, зокрема спершу обґрунтувала вибір методологічного інструментарію, дослідила попередню джерельну базу, що доводить поступально-науковий розвиток тематики, розкрила поняття гарантій з погляду загальної юриспруденції та виокремила поняття й охарактеризувала види прав дітей дошкільного віку.

Водночас робота містить аналіз конкретних напрямів гарантування прав дітей дошкільного віку, зумовлених саме викликами глобальної трансформації, з-поміж яких проблеми громадянства, зміни ідеології сімейного співжиття (за лексикою, вжитою в дисертації, – нетрадиційні сім'ї), аналіз гарантування прав дитини, яка народжена з використанням новітніх медичних технологій, та глобалізація освітнього простору.

Особливо позитивно оцінюємо виокремлення механізму гарантування прав осіб дошкільного віку, акцентування на політичних, соціально-економічних, ідеологічних та правових гарантіях як комплексній системі державно-правового гарантування. Високої оцінки заслуговує розроблена

структура кожного із вказаних видів гарантій. Зокрема, у системі політичних виокремлено загальногромадянські та спеціально-політичні гарантії; серед соціально-економічних загальні гарантії, спеціальні та видові; серед правових – нормативні та інституційні.

Відзначимо позицію авторки про потребу виокремлення ідеологічних гарантій. У сучасній науковій доктрині національної школи права не розкрито цього питання. Щоправда, деякі науковці вказували на наявність таких гарантій як характеристику загального інституту прав людини, проте не розкривали їхнього змісту і юридичної сутності. Р. Ю. Матяшовська виокремила ідеологічні гарантії прав осіб дошкільного віку, до яких цілком обґрунтовано зараховує: створення в суспільстві високого рівня правової культури; утвердження морально-етичних традицій сімейного виховання; сприяння формуванню етнологічних, народно-традиційних цінностей; засоби формування толерантного ставлення до інших; державні гарантії забезпечення освітньо-виховного процесу.

Загалом можна стверджувати, що дисертація містить низку тверджень з елементами новизни, з-поміж яких позиції, висловлені вперше, категорії, які удосконалено, подальшого розвитку в новому світлі набули погляди деяких представників наукової спільноти.

Серед іншого вважаємо, що науковою новизною вирізняються такі висновки авторки.

По-перше, оновлено методологію дослідження, що дало змогу прийти до нових цікавих висновків та, що особливо вагомо, спрогнозувати вектор розвитку правового регулювання гарантій прав осіб дошкільного віку в майбутньому. Цінною є позиція авторки про те, що основою дослідження новітніх правових явищ має стати синергетичний підхід, який вона використовує для демонстрування хиткості та невизначеності правової глобальної реальності та правового статусу дітей дошкільного віку в ній (с. 32–33), заразом обрана триєдина система підходів та методів –

філософських, загальнонаукових та спеціальних – допомогла отримати достовірні результати.

По-друге, оновлено понятійно-категоріальний апарат загальної теорії права, зокрема визначення законних інтересів дитини дошкільного віку як суб'єктивно зумовленої потреби дитини від народження до початку шкільного віку у сприятливих умовах її існування та розвитку, що забезпечується з боку батьків, суспільства, держави та має домінантне значення перед інтересами інших соціальних груп (с. 43).

По-третє, вперше згруповано основні чинники, які безпосередньо впливають на дітей як суб'єктів права, їхній правовий статус, тенденції становлення та розвитку в суспільстві, що змінюється під впливом глобалізації, зокрема до них зараховано трансформацію сім'ї (структури, розміру сім'ї, особливостей ведення домогосподарства, поширення нетрадиційних сімейних відносин); науково-технічний прогрес, який проявляється у всіх сферах та змінює зміст, предмет і сутність всієї науки (розвиток біомедицини та біотехнологій зумовив можливість народження дітей з використанням ДРТ, передбачив можливість народження від померлих батьків, можливість вибору статі та інших індивідуальних характеристик людини); загрози інформаційного суспільства; глобальні екологічні загрози (впливають на здоров'я дітей, знижується рівень життєздатності немовляти, незважаючи на розвиток медичного забезпечення) (с. 43–46).

По-четверте, ґрунтовний аналіз національної державної правової політики щодо статусу осіб дошкільного віку дав змогу виокремити її суттєві недоліки: відсутність належної стратегії раннього розвитку та грудного вигодовування дитини; прогалини правового регулювання дошкільної освіти; проблеми виховання толерантності в дитячому середовищі; відсутність акценту на стимулюванні здорового способу життя з раннього віку, на активізації спортивних та фізичних заходів; на патріотичному вихованні дітей, прищепленні їм з раннього віку ментальних цінностей народу та нації;

недоліки забезпечення рівності дітей незалежно від народження, зокрема тих, що народжені з використанням новітніх досягнень біомедицини; неефективна боротьба з проблемою примусової безоплатної праці дітей в домашньому господарстві (с. 121–128).

По-п'яте, аналіз гарантій прав дітей дошкільного віку у зв'язку зі зміною традиційних положень у шлюбно-сімейній сфері та висновок автора про передчасність для України правої легалізації одностатевого партнерства, що зумовлює потребу актуалізації ідеологічних, а не нормативно-правових гарантій (с. 161–170).

По-шосте, правові положення, що виведені на основі дослідження гарантій прав дітей, народжених завдяки використанню новітніх репродуктивних технологій. Опоненту не відомі праці українських авторів, у яких було б акцентовано на проблемі невизначеності статусу дітей, народжених методом репродуктивних технологій. Тому новою є позиція Матяшовської Р. Ю., що вирішенню проблеми статусу такої групи дітей сприятиме комплекс таких гарантій: міжнародне визнання статусу рівності дітей, що народжені за допомогою репродуктивних технологій; нормативні гарантії визнання легітимною матір'ю тієї жінки, яка відповідатиме найкращим інтересам дитини; міжнародна правова заборона використання генетичного матеріалу сурогатної матері; національне правове регулювання визначення пріоритету прав батьків на недоторканність приватного життя чи прав щодо забезпечення дитини інформацією про особливості народження (с. 172–176).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Грунтовний аналіз дисертації та опублікованих праць Матяшовської Р. Ю. дає можливість констатувати, що наукові положення та висновки роботи належно обґрунтовані. В основу дослідження покладено комплекс наукових знань з різних галузей наук: юридичні доктрини та

концепції з використанням даних медицини, психології, політології, статистики, педагогіки, культурології та психології.

Достовірність сформульованих у дисертації положень обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями, мотивованою структурованістю дисертаційної роботи, яка дозволила чітко та широко висвітлити гарантії прав дітей дошкільного віку в суспільстві, що глобалізується.

Мета, задекларована в дисертації, – комплексно висвітлити гарантії прав осіб дошкільного віку в глобалізованому суспільстві через дослідження цілісної системи політичних, соціально-економічних, ідеологічних і правових гарантій прав досліджуваної категорії суб'єктів права та встановлення сутності їх трансформації під впливом глобалізаційних чинників в окремих сферах суспільних відносин (с. 19) – досягнута повною мірою. Науковий аналіз характеризується належним методологічним та науковим інструментарієм, аргументованістю, аналізом протилежних ідеологічних позицій та власним баченням проблеми.

Особливо варто відзначити широку емпіричну базу дисертації, до якої увійшли результати низки кількісних та якісних досліджень, а саме: рішення органів державної влади, узагальнення судової практики, державно-правової практики багатьох іноземних держав (Австралія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Греція, Данія, Італія, Іспанія, Індія, Великобританія, Канада, Колумбія, Мальта, Монако, Норвегія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Російська Федерація, Сінгапур, США, Франція, Фінляндія, Швеція), статистичні дані, дані авторського соціологічного опитування, що проводилося протягом трьох років.

Позитивне враження справляє джерельна база роботи – 313 праць. Як уже зазначалося, обрана тема є малодослідженою в Україні, що зумовило складність для аналізу, проте звернення авторки до іноземних джерел значно збагатило дослідження (зокрема проаналізовані англомовні, німецькомовні та франкомовні джерела, наукові доробки зарубіжних фахівців, позитивну юридичну практику багатьох держав, судову та прецедентну практику).

Загалом третина використаної літератури (111 позицій) є іноземною, що свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

Значення для науки і практики отриманих авторкою результатів

Одержані Матяшовською Р. Ю. в процесі дисертаційного дослідження результати мають значне практичне спрямування. Вони можуть бути використані для вдосконалення концептуальних положень юридичної науки (теорії держави і права, конституційного права, сімейного, адміністративного та медичного права), є практично корисними в процесі реформування чинного законодавства та формування правореалізаційної практики.

Сформульовані й обґрунтовані в дисертації положення можуть бути використані у правотворчості – для створення нормативно-правової бази у сфері прав і свобод дітей дошкільного віку, їх освіти, виховання та соціалізації, громадянства та загалом належного гарантування правового статусу в правовій, демократичній державі. Будуть корисними висновки дисертації і для правореалізаційної сфери для реформування правової політики держави щодо функціонування органів ювенальної юстиції, правотворчих, судових та правоохоронних інституцій, зокрема у сфері подальшого розроблення практичних заходів щодо забезпечення прав осіб дошкільного віку для максимального задоволення їхніх законних інтересів.

Також наукові доробки та висновки можуть бути використані в науці, зокрема в науково-дослідній роботі – для розвитку загальнотеоретичної юриспруденції, правової глобалізації як науки, що впливає на всі правові та політичні явища сучасного світу, та в навчальному процесі – під час викладання таких дисциплін, як «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», «Філософія права», «Конституційне право України» та низки галузевих дисциплін, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структурні частини дисертації належно висвітлені та відповідають загальній меті і темі роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (займає 31 сторінку), чотирьох додатків.

У вступі достатньо обґрунтовано актуальність проблеми, чітко сформульовано мету, яка корелює з темою та конкретизується в завданнях, окреслено об'єкт і предмет роботи, вказано методи дослідження, практичне значення дисертації та особистий внесок здобувача.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правове дослідження гарантій прав осіб дошкільного віку», що містить три підрозділи, згруповано наукові позиції щодо тлумачення основних понять, обґрунтовано авторську позицію щодо структури комплексу прав, які є основними для досліджуваної категорії суб'єктів права: право на життя охоплює забезпечення можливості виживання дитини з перших днів життя шляхом реалізації прав у сфері охорони здоров'я та можливості матері забезпечити конфіденційність народження дитини; право на виживання та здоровий розвиток; право на власну ідентичність; право на сім'ю, збереження родинних відносин; право на захист від тортур та жорстокого поводження; право на гармонійний розвиток.

У другому розділі «Види гарантій прав осіб дошкільного віку», що вміщує чотири підрозділи, розкрито систему політичних гарантій прав осіб дошкільного віку, соціально-економічні гарантії прав осіб, ідеологічні гарантії та правові гарантії, які структурно виокремлено в нормативно-правові та інституційно-правові гарантії. Тут авторка аргументує потребу створення спеціалізованого нормативного акта, що стосуватиметься дітей молодшої вікової групи, – закону «Про правовий статус дітей дошкільного віку в Україні» та подає структурно-змістовий його опис. Мотивовано, що прийняття спеціалізованого нормативного акта сприятиме: розвитку

молодого покоління відповідно до сучасних соціальних запитів; охороні та захисту дитинства з раннього віку; розвитку освітньо-виховного середовища; створенню умов для інтелектуального, морального, фізичного розвитку дітей раннього віку; консолідації зусиль держави на всіх рівнях та громадянського суспільства для створення належного дружнього середовища для дітей.

Третій розділ «Трансформація гарантій прав осіб дошкільного віку під впливом глобалізаційних чинників в окремих сферах суспільних відносин» є особливо ціннісним та виражає основний зміст роботи. У ньому авторка обґрунтовує свою позицію з приводу потреби видозміни гарантій, зокрема аналізує глобальні проблеми інституту громадянства як визначальної гарантії забезпечення прав осіб дошкільного віку, гарантування прав дітей у нетрадиційних сім'ях, групи неповнолітніх, що народжені за допомогою новітніх репродуктивних технологій, та досліджує гарантії у сфері глобалізованого освітнього простору.

Висновки логічно відображають наведені в дисертації аргументи, зроблені по кожному завданню, які первинно ставила авторка. Варто відзначити чотири додатки до дисертації, де містяться графіки, які відображають результати авторського опитування, проведеного протягом трьох років (2016–2019) у Києві, Львові та Івано-Франківській області. Респондентами були, зокрема, батьки дітей дошкільного віку, для з'ясування рівня проблеми гарантування їхніх прав, вихователі дошкільних освітніх закладів та державні службовці, діяльність яких пов'язана із забезпеченням прав дітей. Кожний додаток роз'яснено в дисертації та використано для додаткової аргументації позиції авторки, розширює і поглиблює зміст наукової роботи.

Дисертація належно оформлена. Стиль мовлення враховує вимоги до наукових та монографічних робіт. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують відповідні висновки та узагальнення. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, цільовою спрямованістю та є особистим внеском авторки у правову науку.

Позитивно оцінюємо наукові майданчики, де дисертантка апробувала результати свого дослідження. Прикметно, що це не тільки м. Львів, але й інші міста України – Харків, Дніпро, Запоріжжя, а також за кордоном – Софія, Прага. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційної роботи, характер статей дисертантки, у яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають дослідницьку проблему. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Матяшовської Р. Ю., все ж відзначимо наявність деяких дискусійних аспектів та недоліків.

1. В основу аналізу в дисертації покладено нормативні акти, практику та соціальні відносини, що діють у нашій державі. Міжнародний та закордонний досвід використовується радше для компаративістського аналізу. Тому доречно було б у назві роботи, назвах розділів чи підрозділів зробити акцент на територіальних межах дослідження, тобто вказати, що авторка робить наголос на гарантіях прав дітей дошкільного віку саме в Україні.

2. Не висвітлено в межах роботи наукового розуміння авторкою поняття «глобалізоване суспільство». Видається, що дослідження значно збагатилося б, якби авторка виокремила додатковий структурний підрозділ у першому розділі «Теоретико-правове дослідження гарантій прав осіб дошкільного віку», де дослідила б поняття, ознаки, правову природу такого суспільства. Вважаємо, що потребує наукового визначення співвідношення понять «глобалізоване суспільство», «глобальне суспільство» і «суспільство, що глобалізується» та пояснення, чи варто сприймати їх як синоніми, чи вони мають суттєві розбіжності.

3. Додаткового пояснення потребує структурованість третього розділу дисертації. Матяшовська Р. Ю. обирає чотири глобальні чинники, які впливають на гарантії прав дітей дошкільного віку – трансформація інституту громадянства, зміна структури сім'ї, поява новітніх репродуктивних технологій та глобалізація освітнього простору. Проте це далеко не вичерпний перелік. Сама авторка ще в першому розділі дисертації зауважує, що науково-технічний прогрес проявляється у всіх сферах та змінює зміст, предмет і сутність всієї науки, вказує також на загрози інформаційного суспільства; глобальні екологічні загрози, зазначає, є чинниками, які трансформують інститут прав дітей дошкільного віку. Проте в подальшому вказані чинники не було окремо проаналізовано.

4. Схвально оцінюючи аналіз проблематики гарантування статусу дітей, що народжені з використанням новітніх репродуктивних технологій, зауважимо, що авторка у висвітленні цього питання сконцентрувалася здебільшого на такій найбільш дискусійній технології, як сурогатне материнство. Звертаємо увагу, що остання в Україні застосовується не так часто, як інші репродуктивні технології, наприклад, метод запліднення *in vitro*. Тому зосередження уваги на сурогатному материнстві вважаємо не цілком виправданим.

5. Авторка дослідження пропонує чимало змін до законодавства, серед яких мотивує необхідність прийняття спеціалізованого нормативного акта. Однак робота отримала б значну практичну цінність, якби Матяшовська Р. Ю. не тільки запропонувала схематичну структуру цього документа, але й в додатках подала проєкт цього закону. До роботи додано довідки про впровадження дисертації в нормотворчу діяльність, проте вони мають локальний характер та не стосуються системних змін до законодавства.

Висловлені зауваження і побажання мають подекуди суб'єктивний і дискусійний характер, суттєво не впливають на зміст, якість і загальне

позитивне враження та позитивну оцінку виконаного Матяшовською Р. Ю. дисертаційного дослідження.

Висновок

Вважаю, що дисертація на тему «Гарантії прав осіб дошкільного віку в глобалізаційному суспільстві», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Матяшовська Роксолана Юріївна, заслуговує здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Заступник директора з наукової роботи
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету,
доктор юридичних наук, доцент**

О.М. Рєзнік

Підпис	<i>Рєзнік О.О.</i>
засвідчую	<i>Матяшовська Роксолана Юріївна</i>

